

Natalia Wojak, *Dysfunkcjonalne środowisko młodzieży gimnazjalnej*. Studium socjologiczne na podstawie badań przeprowadzonych w Gimnazjum nr IV w Wołominie, grupa wydawnicza Print One, Szczecin 2018, ss. 160

Jan Szczepański, jeden, ze znamienitych socjologów polskich, posługując się terminem dezorganizacja, zwykł twierdzić, że jest ona splotem procesów wywołujących w danej zbiorowości zachowania odbiegające od normy, które w rzeczywistości zaburzają procesy życia zbiorowego. Nie inaczej jest w przypadku przemocy. I chociaż nowoczesne społeczeństwa konsumpcyjnej cywilizacji cechują się szeroko posuniętym rozwojem techniki, nauki, wiedzy, której poziom oraz jakość kształtuje horyzonty ludzkich umysłów, również w zakresie postrzegania i podejścia do osoby, to jednak wciąż nie są wolne od zachowań, które często prowadzą do dramatów ludzkiej egzystencji. Dochodzi w nich nieraz do brutalizacji relacji międzyludzkich, będących pewnym stylem życia grupy ludzi. Szczególnie przykre jest to, że ta brutalizacja w postaci agresji i przemocy często dotyka środowiska najbliższego osobie, jakim jest rodzina, dom rodzinny. Stąd też XXI wiek, pełen nadziei na realizację ludzkich marzeń, pomimo osiągnięć i wyzwań rodzi obawy i zagrożenia, stając się dla niektórych (m.in. młodzieży) czasem społecznych lęków, frustracji, braku akceptacji i miłości. W związku z tym pojawiają się dwa istotne społecznie zagadnienia, jakimi są przemoc i agresja.

Agresja jawi się często jako napaść werbalna i fizyczna w celu wyładowania gniewu lub niezadowolenia wobec drugiej osoby. Oczywiście zagadnienie to przyjmuje dwa odniesienia: subiektywne i obiektywne. Podejście subiektywne dotyczy wyrządzenia szkody osobie, której się nie lubi i na której wyładowuje się własne emocje, czemu towarzyszy chęć zaszkodzenia, a nawet zniszczenia jej. Natomiast w sensie obiektywnym agresja skierowana do drugiej osoby może przyjmować dwa kierunki: zewnętrzny i wewnętrzny, czyli może być ukierunkowana na osoby zewnętrzne lub ku sobie.

Przemoc często interpretowana jest jako pojęcie pochodne od agresji lub przynajmniej synonimiczne wobec niej. Trudno jednak dowodzić słuszności tej tezy i ukazywać zarówno bliskość tych dwóch pojęć, jak też ich różnice. Dlatego, nie wdając się w obiektywny aspekt ich ujęć, trzeba uznać, że przemoc zawsze przyjmuje konotacje negatywne i dotyczy działań intencjonalnych połączonych ze znęcaniem się nad drugą osobą przez naruszanie jej praw, powodowanie cierpienia i krzywdy. Rację zawsze ma jednak ten, kto jest silniejszy. Jakże są źródła owych zjawisk? W socjologii wska-

zuje się na kilka teorii, mianowicie: napięcie strukturalnych, konfliktu, naznaczenia, kontroli (decydującego wpływu) oraz zróżnicowanych powiązań.

Właśnie przemoc i agresja stały się przedmiotem dyskursu niniejszego studium pt. *Dysfunkcjonalne środowisko młodzieży gimnazjalnej*. Przedłożona do recenzji książka będąca studium socjologicznym koncentruje się na problematyce teoretycznej i badawczej agresji oraz przemocy, których podmiotem jest młodzież gimnazjalna. Składa się z pięciu rozdziałów, z których trzy pierwsze dotyczą zagadnień teoretycznych, a pozostałe są praktycznym odwołaniem się autorki do założeń teoretycznych z późniejszą weryfikacją i wnioskami. Do tego celu posługuje się ankietą jako narzędziem badawczym.

Rodzina, dom, szkoła, grupa rówieśnicza to cztery miejsca funkcjonowania młodego człowieka. Rodzina jako pierwotna grupa rozwoju dziecka stanowi pierwsze miejsce jego socjalizacji – naucza i wychowuje. Dom pozostaje bezpieczną przystanią, schronieniem, ciepłem i ogniskiem dla każdej osoby. Szkoła zaś to centrum edukacji, szczególnie na poziomie wiedzy, aksjologii oraz przygotowania do życia społecznego. Grupa rówieśnicza tworzy zaś miejsce odniesień samopomocowych, ale też kształtujących świadomość wspólnych relacji, określonych kontaktów, brak różnic w poziomie wiedzy i rozwoju intelektualnego człowieka.

Nic dziwnego, że autorka prezentację swojej pracy rozpoczęła od ukazania teoretycznych podstaw rodziny jako pierwszego środowiska rozwoju człowieka, zwracając również uwagę na to, że może odgrywać dysfunkcyjną rolę w życiu jednostki. W dalszej części dokonuje operacjonalizacji zjawiska przemocy, wskazując na jej podmiot, rodzaje, typologie i formy. Drugi rozdział prezentuje młodzież, a szczególnie trudny okres dorastania, w którym zachowania agresywne często pojawiają się wówczas, gdy w procesie zaspokajania indywidualnych potrzeb oraz realizacji celów rodzą się przeszkody, z którymi trzeba się zmierzyć. Stąd też autorka zwraca uwagę na specyfikę okresu dojrzewania młodych, zjawisko agresji w różnych koncepcjach, zachowania agresywne, rozpatrując je jako akceptację lub odrzucenie rówieśnicze oraz konsekwencje przemocy i agresji. Trzeci rozdział jest analizą teoretycznych ujęć zachowań agresywnych i przemocy w kontekście kontroli społecznej w odniesieniu do teorii i procesu anomii oraz kontroli społecznej. Rozdział czarty podejmuje metodologię badań w odniesieniu do badanego podmiotu, wskazując na cel, przedmiot i charakterystykę grupy badawczej oraz stawiane problemy i hipotezy. Celem owej polemiki, jak stwierdza autorka, jest dokonanie deskrypcji i diagnozy zachowań agresywnych gimnazjalistów, a tym samym sfalsyfikowanie tezy dotyczącej przyczyn przemocy w rodzinie wywołującej negatywne zachowania adolescentów. Ostatni czwarty rozdział podejmuje analizę badań własnych, w których autorka zwraca uwagę szczególnie na: genezę przemocy domowej, dziecko jako ofiarę przemocy, powszechność przemocy w rodzinie, przejawy zachowań agresywnych w środowisku szkolnym, obszary, w których najczęściej dochodzi do przemocy, zaniechanie poczucia bezpieczeństwa, adolescentów jako agresorów, reakcje adolescentów w sytuacjach zagrażających ich bezpieczeństwu.

Niewątpliwie prezentowana książka ma walor poznawczy. Trzeba bowiem przyznać, że w dobie współczesnych dylematów i wyzwań, cywilizacji wielu dróg: wie-

dzy, informacji, konkurencji, kryzysów wartości, norm i osobowości, społecznego przesilenia, szczególnym zwierciadłem i cechą naszej cywilizacji są przemiany rodziny, a w niej przemiany związane z brutalizacją życia, agresją i przemocą. Dotyka ona nie tylko małżonków i osób starszych, ale często również życia ludzi młodych. Środowisko rodzinne, od którego wymaga się przedstawienia autorytetu, wzorców postępowania, jakiegoś modelu na przyszłość, nie jest wolne od pęknięć społecznych, kulturowych, a szczególnie behawioralnych i moralnych. Te zjawiska determinują chaos w dysfunkcyjnych rodzinach, jak też chaos aksjologiczny, i przyczyniają się, jeśli nawet nie do upadku, to przynajmniej do poważnego kryzysu autorytetów będących fundamentem procesów wychowania i socjalizacji dorastającej młodzieży.

Walorem niniejszej książki, na który warto zwrócić uwagę, jest podjęcie badań w gimnazjum. Trzeba przyznać, że właśnie ten etap wciąż jest odczytywany jako trudny czas rozwoju młodych ludzi. Zresztą obserwowane problemy młodzieży gimnazjalnej determinowane przez zachowania agresywne ciągle emitowane są w różnych programach telewizyjnych. Trudno przyznać im obiektywną rację, ale w sensie subiektywnym w gimnazjach rzeczywiście dochodzi do częstej brutalizacji niejednokrotnie kończącej się różnymi dramatami. Skąd w młodych ludziach, u progu dorosłości bierze się tyle agresji? Odpowiedzi należy szukać w środowisku domu rodzinnego.

Przedłożone badania autorki w zakresie omawianego zagadnienia ukazują kilka istotnych wskazań: młodzież uważa, że źródłem przemocy w rodzinie są uzależnienia oraz podejmowany w niej sposób wychowania: wcześniejsze wzorce w rodzinach uczniów z gimnazjum nr 4 w Wołominie dowodzą przemocy domowej; według gimnazjalistów dziecko najczęściej staje się jej ofiarą. Ponadto należy podkreślić, że adolescenti przejawiają zachowania agresywne i potwierdzają stosowanie agresji przez samych siebie lub przez swoich najbliższych ze szkoły; do zachowań agresywnych najczęściej dochodzi w łazienkach szkolnych i przed szkołą. W związku z tym autorka słusznie zauważa, że „istnieje wiele czynników patogennych, które mogą przyczynić się do powstania dysfunkcji, jednakże do najbardziej wpływowych należy zaliczyć zakłóconą i zniekształconą strukturę rodziny, konflikty małżonków, zaniedbanie lub całkowity brak stosunków uczuciowych między rodzicami a dzieckiem”.

Kolejnym walorem prezentowanej publikacji wydaje się upowszechnianie nie tylko wiedzy w zakresie podejmowanej tematyki, ale ukazanie obrazu życia ludzi młodych, dorastających, którzy w przyszłości będą podejmować różne zadania i cele w życiu osobistym i społecznym, a może nawet podejmować ważne społecznie decyzje. Wprawdzie badania dotyczą tylko jednego gimnazjum, ale poznawczo determinują spektrum dysfunkcyjnego środowiska życia młodzieży oraz przyczyn przynajmniej na poziomie środowiska lokalnego. Oczywiście badań w tym zakresie jest wiele, ale każde z nich wprowadza pewne *novum*. I chociaż z punktu widzenia nauk społecznych analizy przedstawione w recenzowanej książce nie są wyczerpujące, gdyż ukazują zgodnie z przyjętym założeniem – wybrany obszar trudności życia młodzieży, a nawet jej dramatów – to jednak są ważne. W ten sposób autorka dzieli się z czytelnikiem pewną refleksją, zapraszając innych do penetracji problemu zawartego w książce, a wyrażanego w dalszych badaniach.

Przedstawioną do recenzji książkę czyta się z zainteresowaniem. Autorka bowiem prezentuje styl, który jest logiczny i przejrzysty. Stąd też odbiorcami opracowania powinni stać się nie tylko gimnazjaliści, do których książka ta jest adresowana, ale również nauczyciele, wychowawcy i rodzice. Podjęty temat jest ważny i aktualny, zaś tematyka współcześnie istotna, wobec czego zaprezentowana publikacja ubogaca myśl socjologiczną, społeczną, wychowawczą i moralną. Ufam, że prezentowana książka znajdzie odbiorcę.

Z treści publikacji wyłania się zatem konsekwentny obraz młodzieży gimnazjalnej w Wołominie i zatroskanie autorki o jej dalszą koegzystencję. Dostrzeżenie niebezpieczeństw spowodowanych agresywnymi zachowaniami młodych ludzi i patologii w środowisku rodzinnym może czasem „paraliżować” życie jednostki. Niech zatem publikacja stanie się inspiracją do budowania koalicji: państwa, szkoły, związków wyznaniowych (Kościoła) do współdziałania i zachęca do sprzeciwu wszędzie tam, gdzie agresja i przemoc prowadzi do brutalizacji życia.

Józef Młyński

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie